
Miljoenennota 1982: de achterkant van het gelijk

DRS. R. GERRITSE*
DRS. N. C. M. VAN NIEKERK*

In het regeerakkoord zijn normen vastgelegd voor de omvang van het financieringstekort en de hoogte van de collectieve-lastendruk. Om aan deze normen te voldoen is een beheersing van de uitgavenontwikkeling geboden. In de afgelopen jaren is op dit punt weinig succes geboekt. In dit artikel wordt de uitgavenontwikkeling in het recente verleden nader ontleed en wordt het budgettaire perspectief voor de toekomst geschetst. Wil het kabinet binnen de normen blijven die het zich zelf heeft opgelegd dan kan er een groot „gedrang” tussen de verschillende uitgavencategorieën ontstaan.

Wat geen uitstel verdraagt . . .

Het demissionaire kabinet heeft zich, zo schrijft de minister van Financiën in het voorwoord van de *Miljoenennota 1982*, bij de voorbereiding van de begroting „moeten beperken tot wat direct noodzakelijk is en wat geen uitstel verdraagt”. Daartoe rekent het inmiddels afgetreden kabinet: stabilisering van de collectieve-lastendruk, verlaging van het financieringstekort en daaruit resulterend ombuigingen tot een bedrag van f. 4,5 à 5 mrd. Het inkomensbeleid, het gerichte werkgelegenheidsbeleid en welbeschouwd ook nog de invulling van de aangekondigde ombuigingsoperatie worden voor een belangrijk deel aan het nieuwe kabinet overgelaten.

Het wekt dan ook geen verwondering dat terughoudende reacties op Prinsjesdag de boventoon voerden. De Tweedekamerfracties en de sociale partners wachten de door het nieuwe kabinet aangekondigde regeringsverklaring af, alvorens met hun beoordeling te komen. Uit die afwachting houding kan gemakkelijk de indruk ontstaan dat de *Miljoenennota 1982* en de *Macro Economische Verkenning 1982* dit jaar dan ook maar zo snel mogelijk moeten worden vergeten. Wie zich echter de woorden van Den Uyl over beleids marges herinnert en wie bovendien het regeerakkoord van het nieuwe kabinet heeft gelezen, zal zich niet laten meevoeren door deze denkwijze, die zo fraai wordt uitgebeeld door een bepaalde pose van een bekende vogelsoort in het woestijnzand. De *Miljoenennota 1982* is een *rompbegroting*, niets meer, maar ook niets minder. Een begroting die ongetwijfeld nadere invulling en bijstelling behoeft, maar waarvan het raamwerk is gedictieerd door wat wij de „wet van het gelijk” zullen noemen. Deze „wet” stelt dat de totale publieke uitgaven gelijk zijn aan de publieke inkomsten vermeerderd met het tekort. Kortom: $U = I + T$.

Het is geen baanbrekend inzicht, deze „wet van het gelijk”, maar de erin besloten wijsheid is des te dwingender. Die wijsheid komt vooral naar voren als de „wet” niet als een ex post identiteit, maar als een ex ante gedragsvergelijking wordt opgevat. Indien twee van de drie genoemde grootheden worden genormeerd, dan volgt de derde onverbiddeijk. In het budgettaire raamwerk dat in de *Miljoenennota 1982* is opgetrokken — en dat ook het financiële kader vormt van het regeerakkoord — zijn de ontwikkeling van de publieke inkomsten en die van het tekort genormeerd. Daaruit volgt indirect een normering van de ontwikkeling van de publieke

uitgaven. Op haar beurt is daarmee uit budgettair oogpunt de *beheersing van de uitgavenontwikkeling* de belangrijkste instrumentvariabele om de doelstellingen van stabilisering van de collectieve-lastendruk en terugdringing van het financieringstekort te verwerkelijken.

Het lijkt dan ook alleszins zinvol om met behulp van de *Miljoenennota 1982* en de *Macro Economische Verkenning 1982* de „wet van het gelijk” te toetsen aan de feitelijke uitgavenontwikkeling van de afgelopen jaren en die recente uitgavenontwikkeling nader te ontleden. Het budgettaire perspectief voor de middellange termijn kan vervolgens worden geschetst. Vooraf vergelijken we de Nederlandse uitgavenontwikkeling met die in het buitenland.

Een internationale vergelijking

Tegen het licht van de omstandigheden in het buitenland krijgen de Nederlandse verhoudingen hoe dan ook andere contouren. Internationaal gezien kenmerkt de Nederlandse economie zich door een bijna ongeëvenaard hoog niveau van publieke uitgaven. Tegenover een uitgavenniveau in de Verenigde Staten van ongeveer 35% van het nationaal inkomen en, bij voorbeeld, in Engeland van 47%, scoort de Nederlandse publieke sector hoog met een aandeel dat in 1981 ruim 66% belooft. Hoewel elke staat zijn eigen keuze zal maken in de „trade-offs” tussen directe en belastinguitgaven, tussen bekostiging en regulering en tussen subsidiëring en kredietverlening 1), en hoewel daarmee een internationale statistische vergelijking wordt bemoeilijkt, zijn de aanmerkelijke verschillen in de omvang van de publieke sector zeker indicatief voor de mate waarin door de verschillende overheden in financieel-economische zin in de werking van de markt wordt geïntervenieerd en gecorrigeerd.

* De auteurs zijn hoofd van de sectie Overheid en Markt, respectievelijk directeur van het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven.

1) Zie de *Miljoenennota 1982*, 17 100, nr. 1, blz. 56.

De eigenlijke overheidsbestedingen liggen in Nederland overigens op een vanuit internationaal oogpunt betrekkelijk gematigd niveau. De omvang van de loonsom bij de overheid, de overheidsaanschaffingen en de overheidsinvesteringen wijken verhoudingsgewijs niet sterk af van het gemiddelde van andere industrielanden. Des te opvallender is echter het relatief hoge niveau van de overdrachtsuitgaven. Dit blijkt duidelijk uit tabel 1.

Tabel 1. Publieke bestedingen en overdrachtsuitgaven in enkele landen

	Bestedingen (in procenten van het bruto binnenlands produkt in 1977)	Overdrachten	Reële toename over- drachten 1950-1977 (procentpunten van het reële bruto binnenlands produkt)
Denemarken	24	16	+ 12
West-Duitsland	21	21	+ 12
Engeland	21	20	+ 8
Frankrijk	15	27	+ 15
Nederland	18	34	+ 28
Ver. Staten	19	14	+ 8
Zweden	29	27	+ 21

Bron: Samengesteld op basis van P.S. Heller, Diverging trends in the shares of nominal and real government expenditure in GDP: implications for policy, *National Tax Journal*, jg. 34, nr. 1, maart 1981, blz. 66.

Tussen 1950 en 1977 zijn de overdrachtsuitgaven in Nederland in reële termen met 28 procentpunten van het bruto binnenlands produkt gestegen. Deze volume-ontwikkeling overtreft die in enig ander geïndustrialiseerd land. Zweden, dat vooral door hoge kosten van het ambtenarenapparaat 2), een relatief grotere publieke sector kent dan Nederland, blijft met betrekking tot de reële toename van de overdrachtsuitgaven in verhouding tot die van het nationale inkomen bij de Nederlandse ontwikkeling achter.

Het zwaartepunt van de groei van de overdrachtsuitgaven ligt in ons land bij de ontwikkeling van de sociale uitkeringen aan gezinnen. In de jaren zestig weerspiegelde de groei van de uitkeringen de opbouw van het sociale-zekerheidsstelsel. In de eerste helft van de jaren zeventig werd de reële groei voornamelijk veroorzaakt door een stijging van de uitkeringsniveaus en daarna is vooral de verslechterende economische ontwikkeling er de oorzaak van dat de sociale uitkeringen sterk toenemen. Daarmee is de laatste jaren de noodzaak van een effectief volumebeleid in de sociale zekerheid en van een bestrijding van de werkloosheid ten einde de publieke uitgavenontwikkeling zelf te kunnen beheersen, wel heel scherp aan het licht getreden. Uitgavenbeheersing en de „wet van het gelijk”, wat is er van geworden?

De wet van het gelijk getoetst

Hoe hebben de uitgaven, de inkomsten en het tekort van de publieke sector zich tussen 1978 en 1981 ontwikkeld? Een antwoord op die vraag geeft tabel 2.

Tabel 2. De wet van het gelijk in de praktijk a)

	ΔU	ΔI	ΔT
1978	+ 2,2	+ 1,8	+ 0,4
1979	+ 3,0	+ 1,8	+ 1,2
1980	+ 1,7	- 0,2	+ 1,9
1981	+ 2,5	+ 1,8	+ 0,7
Totaal 1978-1981	+ 9,4	+ 5,2	+ 4,2
Begroting 1982	- 0,5	+ 0,3	- 0,8

a) Mutaties van publieke uitgaven (ΔU), inkomsten (ΔI) en financieringstekort op kasbasis (ΔT) in procentpunten van het netto nationaal inkomen.
Bron: Samengesteld op basis van *Centraal Economisch Plan 1981 en Macro Economische Verkenning 1982*.

In de betreffende periode zijn de overheidsuitgaven en sociale uitkeringen te zamen toegenomen met 9 procentpunten van het netto nationaal inkomen. Deze groei — zo laat tabel 2 zien — is voor iets meer dan de helft gefinancierd uit belastingen, sociale premies en niet-belastingmiddelen (aardgasbaten) en voor iets minder dan de helft door een beroep op de kapitaalmarkt en enige geldschepping, ten einde het oplopende tekort te kunnen dekken. Een juiste interpretatie van de „wet van het gelijk” vereist een toetsing van deze uitkomsten aan de budgettaire doelstellingen voor dezelfde periode. Het is met enige schroom dat wij hiervoor het in 1978 gepresenteerde beleidsplan *Bestek '81* in herinnering moeten roepen, want de daarin vervatte begrotingsnormering, t.w. stabilisering van de collectieve-lastendruk en reductie van het financieringstekort, luidt geen woord anders dan de in het onlangs afgesloten regeerakkoord gekozen budgettaire doelstellingen. Het vertrouwen in de hardheid van politieke uitspraken is voor menigeen de laatste jaren danig op de proef gesteld. Aan de hardheid van de „wet van het gelijk” valt op zich zelf niet te tornen, maar wel is tussen 1978 en 1981 de indentiteit $U = I + T$ in zijn geheel omhooggeduwd. De praktijk is er in deze jaren een van onbeheerste groei van de publieke uitgaven die is betaald uit een verzwaring van belasting- en premiedruk, uit toegenomen aardgasopbrengsten en met behulp van omvangrijke leningen.

De cijfers voor 1982 komen in het licht van de recente ontwikkeling zo ongeveer neer op een pas op de plaats. Maar enige voorzichtigheid is geboden. De geschiedenis leert dat begrotingscijfers boterzacht kunnen zijn.

Publieke uitgaven nader ontleed

De „wet van het gelijk” is een simpele wet die weliswaar de achterkant van het gelijk in zijn volle omvang toont, maar nog niet zijn samenstellende delen. Publieke uitgaven zijn niet de amorfe massa die statistieken er soms van dreigen te maken. Een belangrijk institutioneel onderscheid is dat naar rijk, overige publiekrechtelijke lichamen en sociale verzekeringen. In tabel 3 hebben wij de groei van de uitgaven van deze deelsectoren van de publieke sector gerelateerd aan de groei van het nationale inkomen. Tabel 3 geeft, met andere woorden, verhoudingsgetallen (vergelijkbaar met „elasticiteiten”) die een indruk geven van het tempo waarmee de uitgaven van deze subsectoren groeien ten opzichte van de groei van het nationale inkomen. Is het verhoudingsgetal 1 dan houdt dat in dat de groei van de betreffende sector gelijk opgaat met die van het nationale inkomen.

Tabel 3. Procentuele groei van de uitgaven van het rijk, overige publiekrechtelijke lichamen en sociale verzekeringen gerelateerd aan procentuele groei netto nationale inkomen, 1978-1982

	1978	1979	1980	1981	Begroet voor 1982
Rijk	1,9	2,9	1,6	2,6	1,1
Overige publiekrechtelijke lichamen	0,9	1,3	1,3	1,6	1,0
Sociale verzekeringen	1,6	1,9	1,8	2,1	0,6
Totaal publieke uitgaven	1,5	2,0	1,6	2,0	0,9

Bron: Samengesteld op basis van de *Miljoenennota 1982*, bijlage 15; de uitgaven zijn toegevoegd aan de feitelijk uitgevende sector; 1981 prognose.

2) Zie de *Miljoenennota 1981*, 16 400, nr. 1, blz. 48.

Uit tabel 3 blijkt dat de uitgavengroei in de periode 1978-1981 in elk van de sectoren de groei van het nationale inkomen te boven is gegaan. Duidelijk wordt ook dat in deze periode de „inkomenselasticiteit” van de rijksuitgaven het hoogst is, onmiddellijk gevolgd door die van de sociale verzekeringen. De „inkomenselasticiteit” van de overige publiekrechtelijke lichamen (gemeenten, provincies en onderwijs) ligt gemiddeld het laagst, maar blijkt wel ruim boven de 1 te blijven en bovendien tussen 1978 en 1981 toe te nemen. De cijfers voor 1982 laten ons de goede bedoelingen van het oude kabinet zien. Goede bedoelingen die overigens gedurende de gehele zittingsduur van het oude kabinet wel aanwezig zijn geweest, maar als door mysterieuze krachten telkens bij bedoelingen zijn blijven steken 3).

Het geschetste beeld van de uitgavenontwikkeling tussen 1978 en 1981 doet de vraag rijzen wat er in deze jaren van ombuigingsexercities, kasplafonds en bezuinigingsoperaties is terecht gekomen. Beperken we ons tot het rijk dan bieden de meerjarenramingen van recente jaren hiervoor een toetsingsmogelijkheid (zie tabel 4).

Tabel 4. Toetsing van de feitelijke ontwikkeling van de relevante rijksuitgaven aan de meerjarenramingen, 1980 tot 1982 (in mrd. gld.)

	1980	1981	1982
Meerjarencijfer <i>Miljoenennota</i> 1979	102,2		
Ombuigingen incl. onderuitputting	- 1,5		
Loon- en prijsbijstelling	+ 5,2		
Overige extra uitgaven	+ 4,7		
Meerjarencijfers <i>Miljoenennota</i> 1980	110,6	112,9	
Ombuigingen		- 6,8	
Loon- en prijsbijstelling		+ 3,3	
Overige extra uitgaven		+ 5,9	
Meerjarencijfers <i>Miljoenennota</i> 1981		115,3	118,8
Ombuigingen (voorgenomen)			- 5,2
Loon- en prijsbijstelling (verwacht)			+ 3,8
Overige extra uitgaven (verwacht)			+ 5,7
Meerjarencijfer <i>Miljoenennota</i> 1982			123,1

Bron: Samengesteld op basis van *Miljoenennota's* 1980, 1981 en 1982.

Uit het overzicht in tabel 4 blijkt dat in 1980 en 1981 weliswaar ombuigingen zijn gerealiseerd, doch tevens komt naar voren dat de extra uitgaven hier weer ver bovenuit gaan. Nu past hierbij onmiddellijk de kanttekening dat een belangrijk deel van de extra uitgaven betrekking heeft op zuiver nominale bijstellingen als gevolg van een hogere prijs- en loonontwikkeling dan voorzien. Bij het opstellen van een begroting wordt immers voorzichtigheidshalve uitgegaan van een beperkte nominale prijs- en loonstijging, ten einde inflatoire impulsen als „selffulfilling prophecy” geen kans te geven. Afgezien van deze nominale bijstellingen reesteert echter toch altijd nog een fors bedrag (ca. f. 5 mrd.) aan extra uitgaven. Zelfs voor het begrotingsjaar 1982 wordt nu al geraamd dat deze extra uitgaven de voorgenomen ombuigingen meer dan volledig zullen „compenseren”. Dit lijkt erop te duiden dat binnen het totaal van de uitgaven een zekere herschikking optreedt. De vraag in hoeverre die herschikking een uitvloeisel is van incrementele bijstellingen dan wel rationele afwegingen op basis van economische en programmatische criteria, laat zich niet zo gemakkelijk beantwoorden.

Hoofdgebieden van beleid

De Commissie Hoofdstructuur Rijksdienst (Commissie-Vonhoff) heeft als basis voor een rationalisering van het regeringsbeleid vijf zogenaamde „hoofdgebieden van beleid”

onderscheiden, waarvoor zij de aanstelling van evenzovele „integreerders” heeft voorgesteld. Uit het regeerakkoord blijkt dat ook het nieuwe kabinet deze weg wil inslaan. Het ligt dan ook voor de hand de totale uitgaven van de publieke sector te rangschikken naar deze hoofdgebieden (zie tabel 5). Een dergelijke indeling heeft weliswaar geen operationele betekenis bij de traditionele strijd om de middelen tussen afzonderlijke vakministers, maar zij kan wel een functionele afweging binnen het kabinet bevorderen die vergelijkbaar is met de afweging op basis van economische categorieën van uitgaven (consumptie, investeringen, overdrachten). Anders gezegd, de Vonhoff-indeling komt tegemoet aan de behoefte een *programmatische* afweging in hoofdlijnen te maken naast de bekende *macro-economische* prioriteitenkeuze.

Tabel 5. Rijks- en sociale-verzekeringssuitgaven naar hoofdgebieden van beleid, in procenten van het netto nationaal inkomen a)

	1970	1980	1981	Begroet voor 1982
1. Bestuurlijke en juridische zaken	2,3	3,2	3,1	3,3
2. Internationale en veiligheidszaken	4,7	4,8	5,0	4,8
Totaal „collectief”	7,0	8,0	8,1	8,1
3. Sociaal-economische zaken				
economische structuur	2,0	1,6	1,5	1,6
sociale zekerheid	17,5	29,3	31,4	30,4
4. Sociaal-culturele zaken	8,0	9,3	9,1	8,6
5. Ruimtelijke en milieuzaken	5,0	6,1	6,8	6,1
Totaal „quasi collectief”	32,5	46,3	48,8	46,7
6. Rente	1,5	2,3	2,9	3,4
Totaal	41,1	56,6	59,9	59,0 b)

a) Volgens herziene definitie CBS.

b) Inclusief 0,7% onverdeelde uitgaven.

Bron: Samengesteld op basis van diverse *Miljoenennota's*; 1981 prognose.

Uit tabel 5 blijkt dat de klassieke overheidstaken, die overwegend de echte collectieve-goederenvervoorziening betreffen (te weten: bestuurlijke en juridische aangelegenheden alsmede internationale en veiligheidszaken) een betrekkelijk stabiel aandeel in het nationale inkomen vormen. Dit verschijnsel, dat eerder door Drees is opgemerkt 4), vindt zijn tegenhanger in de relatief zeer snelle groei van de voorzieningen die overwegend als „quasi-collectief” moeten worden aangemerkt. Deze categorie nam als geheel toe van 33% van het nationale inkomen in 1970 tot 49% in 1981. De stijging is vrijwel geheel toe te schrijven aan de toename van de uitgaven voor sociale zekerheid. Dat is op zich zelf geen openbaring, maar het is wel verontrustend dat het stijgingstempo onverminderd hoog blijft. Alleen al van 1980 naar 1981 lopen de uitgaven ten behoeve van de sociale zekerheid met 2 procentpunten op. Ter vergelijking: het hoofdgebiet „ruimtelijke en milieuzaken” dat tot de snelle uitgavengroei kan worden gerekend, heeft voor 2 procentpunten groei toch altijd nog tien jaar nodig gehad.

Een hoofdgebiet dat de Commissie-Vonhoff geen integreerend minister heeft toebedacht, maar dit naar het stijgingstempo gemeten eigenlijk zou verdienen, is dat van de nationale schuld. Beperken wij ons tot de rentelasten, dan

3) Zie voor een tussenstand A. G. M. der Meijns en N. C. M. van Niekerk, Publieke uitgaven en falende afweging, *ESB*, 3 oktober 1979.

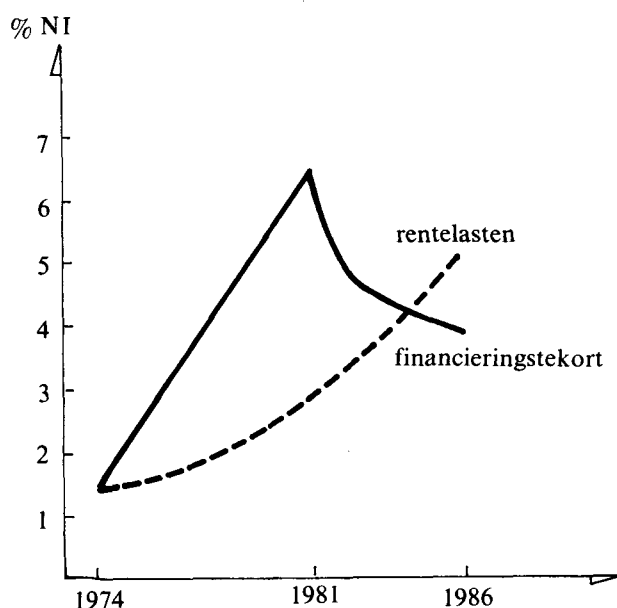
4) W. Drees, De rijksuitgaven, andere dan die voor sociale voorzieningen, *ESB*, 27 oktober, 1976.

blijkt — afgezien van de 0,1 procentpunt groei van de economische-structuuruitgaven — dit het enige hoofdgebied te zijn dat in de begroting 1982 een sprong vooruit maakt. Het behoeft niemand te verbazen: de „wet van het gelijk” kent zo haar terugkoppelingen.

De onbetaalde rekening

Voor 1981 wordt — over de gehele publieke sector genomen — gerekend met een tekort van 7,5 à 8% van het nationale inkomen, waarvan ongeveer 6,5% voor rekening komt van het rijk. De tekortontwikkeling werpt zijn schaduw jarenlang vooruit in de vorm van renteverplichtingen die bij de huidige rentestand des te harder zullen aankomen. Wat de huidige rentestand en de omvang van het financieringstekort betekenen voor de ontwikkeling van de rentelasten in de nabije toekomst is in figuur 1 weergegeven.

Figuur. Ontwikkeling rentelasten en financieringstekort, 1974-1986

In de figuur hebben we de trendmatige ontwikkeling van het financieringstekort van de rijksoverheid en de ontwikkeling van de rentelast tussen 1974 en 1981 samengebracht. Beliep het financieringstekort in 1974 nog 1,4% van het nationale inkomen, in 1981 is het inmiddels tot boven de 6% opgelopen. De rentelast is daaropvolgend en onder invloed van de stijgende rentevoet in verhouding tot het nationale inkomen tevens toegenomen. De rentelast van het rijk belooft in 1981 f. 9 mrd. of 3% van het nationale inkomen.

In de figuur zijn aan de hand van de meerjarenramingen de lijnen tot 1986 doorgetrokken. We veronderstellen dat na 1982 het nationale inkomen nominaal met 6% per jaar groeit. Laten we aannemen dat het kabinet in staat zou zijn het financieringstekort voor het rijk terug te brengen volgens de curve die in de figuur is getekend. Rond het midden van de jaren tachtig is het tekort dan weer op het niveau dat structureel aanvaardbaar wordt geacht. Ten slotte veronderstellen we dat de rentevoet op 12% blijft hangen. De ontwikkeling van de rentelasten kan uit de figuur worden afgelezen. Ondanks het teruglopende financieringstekort is in de ontwikkeling van de rentelasten geen trendbreuk te onderkennen. Onder de gestelde voorwaarden belopen de renteverplichtingen in 1986 ongeveer 5% van het nationale inkomen, een verdubbeling van het aandeel ten opzichte van 1980. Uit toelichtingen op de meerjarenramingen kan

worden afgeleid dat ook indien de rentestand al in 1982 tot 8% zou terugvallen, de renteverplichtingen tot in 1986 met 13% per jaar zullen toenemen, al daalt het tekort tot iets minder dan 4% in 1986 5). De rentelasten groeien dan nog steeds ruim twee maal sneller dan het nationale inkomen.

Het is niet moeilijk in te zien wat de gevolgen zouden zijn van een stijging van de rentestand of van een tekortontwikkeling die uitgaat boven de hier veronderstelde. Het huidige financieringstekort van ruim 6% zou de rentelast wel zeer aanzienlijk doen stijgen. Een makkelijke uitweg uit de „wet van het gelijk” door het tekort op zijn beloop te laten, verschuift, zo staat het terecht in de Miljoenennota, de problemen naar de toekomst en vergroot hen tegelijkertijd 6).

Hoe krachtig de golf van rentelasten ook op de begrotingen van de komende jaren afkomt, toch lijkt nu al weer te worden gezocht naar vluchtwegen om onder de strakke normering van het terugdringen van het financieringstekort uit te komen. Sommigen maken zich blij met de in 1982 verwachte f. 2 mrd. aan reservevorming bij de sociale fondsen. Anderen zien mogelijkheden in een vermindering van het tempo waarmee het financieringstekort in de komende jaren zou moeten worden teruggedrongen, omdat de kapitaalmarkt dat zou toestaan. Te weinig aandacht is er o.i. voor de opvatting dat de beleidsflexibiliteit ten aanzien van de reductie van het financieringstekort mede afhankelijk dient te zijn van het antwoord op de vraag of het nieuwe kabinet in staat is de ontwikkeling van de totale publieke uitgaven te beheersen en een zodanige herschikking binnen dat totaal weet te realiseren dat aan de voorwaarden voor een economisch herstel en werkgelegenheidsschepping in de marktsector wordt voldaan.

Hemelbestormers?

In de periode 1978-1981 is het groeitempo van de overheidsuitgaven en sociale uitkeringen belangrijk hoger geweest dan dat van het nationale inkomen. Enerzijds is deze ontwikkeling het onmiddellijke gevolg geweest van de inzakkende economische groei zelf; anderzijds heeft de groei van de publieke uitgaven, vooral via een verhoging van de belasting- en premiedruk, op haar beurt een zware wissel getrokken op de ontwikkeling van de marktsector.

Het „crowding out”-effect lijkt zich daarentegen in de komende jaren binnen de publieke sector zelf te gaan voordoen. De rentelasten die naar verwachting zullen oplopen tot ruim f. 20 mrd. in 1986, zullen, indien het kabinet ernst maakt met de in het regeerakkoord gekozen begrotingsnormering, andere categorieën van publieke uitgaven wegduwen. Beheersing van de uitgavenontwikkeling en een gerichte reallocatie van middelen ten dienste van economisch herstel is dan de enige optie. De onlangs door ambtenaren geformuleerde *heroverwegingen* van overheidsprogramma's, bij voorbeeld ten aanzien van planvorming in de quartaire sector en een herstructurering van economische structuuruitgaven, behelzen wat dit betreft behartigenswaardige voorstellen.

„In de wol geverfde lieden, hemelbestormers en vechtjassen”, zo heeft de minister-president bij de beëdiging zijn nieuwe ploeg gekenschetst. Voor deze in de wol geverfde lieden zal het geen grote moeite kosten in de regeringsverklaring de nodige kleurschakering aan te brengen in de rompbegroting 1982. Maar de hemelbestormers zullen wel moeten beseffen dat de bomen zó hoog zeker niet zullen groeien. Eerder zullen de vechtjassen in de komende jaren een „zero sum”-strijd tegemoet gaan.

R. Gerritse
N. C. M. van Niekerk

5) *Miljoenennota 1982*, 17 100, nr. 1 bijlage 12 B.
6) *Miljoenennota 1982*, 17 100, nr. 1, blz. 37.